

ZA KONFRONTACIJO OBSTOJEČEGA

Ciril Zlobec

Literarne in druge kulturne revije imajo na Slovenskem že od nekdaj posebno vlogo, skozi njih lahko sledimo domala vsemu našemu kulturnemu razvoju z vsemi njegovimi krizami in vzponi, vrenjem in stagnacijo. Revije so še zmerom najbolj avtentično pričevanje o naši kulturi določenega obdobja ne glede na takšna ali drugačna programska načela, ki si jih zastavljajo, ko bolj ali manj inventivno skušajo usmerjati kulturno in umetniško dejavnost, kar pa se zaradi narave stvari same največkrat omeji na to, da posamezna uredništva ali ožja, aktivnejša jedra sodelavcev tako ali drugače favorizirajo v tej dejavnosti tiste prvine in avtorje, ki se jim zdijo v določenem trenutku najbolj izvirni, najbolj odprti.

Takšna hotenja in takšne zakonitosti so najbrž značilne tudi za današnji revialni tisk na Slovenskem. Sedanji trenutek je prav gotovo eden najbolj razgibanih in hkrati najbolj zapletenih v povojnem obdobju. Prav v revialnem tisku vznikajo in se v njem izčiščujejo ali zaostrujejo problemi, ki zadobe pogostokrat širši družbenosocialni in politični pomen in kot taki sprožajo razprave, ki pritegujejo v svoj vrtinec najbolj občutljivi del slovenskega mislečega sveta. Vse poglavitne ideje, teorije in oblike gredo kot skozi nekakšen ognjeni krst skoraj praviloma najprej skozi revije, najglasnejše, večkrat tudi tehtne polemike, se razpletajo prav na relaciji revija (kjer vznikajo) — dnevni tisk, družbene in politične organizacije (kjer se zaostrijo in tako ali drugače razrešijo ali pa zvodenijo) pa tudi med revijami samimi, med revijami, ki imajo, razumljivo, različne tendence in poglede tako na sam smisel umetniške dejavnosti kot na oportunistično določene družbenopolitične orientacije. V teh hotenjih in usmerjenosti se revije največkrat med seboj izključujejo, prav zato pa v celotnem slovenskem kulturnem prostoru enako tudi dopolnjujejo, kajti v vsem povojnem obdobju ni bilo toliko različnih interesov, toliko različnih pogledov, ocen in programov kot danes. Sleherni poskus kakršnegakoli slogaškega zbliževanja zaradi pomirjevalnega videza enotnosti bi bil nesmiseln, jalov in za samo kulturo in umetnost škodljiv.

Tega stanja se zaveda tudi novo uredništvo Sodobnosti. Res je sicer, da že nekaj časa prebiramo strastna dokazovanja, kako da so, tudi v revialnem življenju, samo nekatere oblike zares sodobne, moderne, funkcionalne, naši družbi edino primerne in za mladi rod privlačne, vendar ostajamo pri prepričanju, da moramo realnost različnih ustvarjalnih interesov in hotenj, pa tudi realnost skrajnje heterogene narave in usmerjenosti posameznih ustvarjavcev, ne samo upoštevati, temveč tudi in predvsem spoštovati. Med nami so ustvarjalci, ki jim je glavna skrb ohraniti zvezo med sedanostjo in tradicijo (ali narobe), in ustvarjalci, ki hlastno tipajo v prihodnost in jo v nekaterih oblikah skušajo anticipirati, včasih ne samo z negacijo tradicije, temveč tudi sedanosti. To sta prav gotovo dve skrajnosti, vsaka s svojo logiko, vsaka s svojimi privrženci in s pravico, kajpak, da se svobodno izražata. Med njima pa je še cela vrsta prav resnih ustvarjavcev, ki jih nasilna polarizacija na eno ali drugo skrajnost potiska v okvire in ideje, ki pomenijo zanje in za njihovo delo molk ali nesvobodo. Eno in drugo lahko sicer razčisti pozicijo sil, če se pač gremo prestižni boj, pomaga do prevlade ene skupine, ideje ali programa nad drugo skupino, idejo ali programom, konec koncev pa vendarle kulturo predvsem siromaši.

S tem seveda nikakor ne mislim, da je poudarjeni boj za kakršnokoli smer, idejo ali izraz sam po sebi negativen, nasprotno: prepričan sem celo, da je samo navzočnost takšnega boja, boja na vseh ravneh, dokaz dejanske in ne le deklarirane ali preferenčno zagotovljene svobode. Ohraniti je treba stanje, da bo takšen boj mogoč tudi v prihodnje. Mislim namreč, da so sedanja razmerja in odnosi med obstoječimi slovenskimi literarnimi in kulturnimi revijami takšni, da je mogoče in nujno ohraniti in nadaljevati bojovito sožitje, stalno konfrontacijo idej in stvaritev, iskanj in poti, ko smo drug drugemu neprestano na udaru, ko so resnica, kvaliteta, izvirnost, in kar je še podobnih »vrlin«, v imenu katerih ali proti katerim ta nekrvavi boj poteka, zdaj na eni zdaj na drugi strani, ko ni ne tu ne tam ne apriornih izbrancev ne zavržencev.

V tem vidim tudi smisel in sedanjo funkcijo Sodobnosti v slovenskem kulturnem prostoru. Revija ne pretendira — ker meni, da bi bilo takšno prizadevanje jalovo in zgolj verbalno — na kakršnokoli »reprezentativnost« ali »osrednjost«, kot se ji često maliciozno očita, temveč hoče zavestno in brez sramežljivosti izpolniti prostor, kjer je njeno delovanje lahko najbolj učinkovito in v katerem lahko največ prispeva k slovenski kulturi in umetnosti, ki nista in ne moreta biti monopol nikogar, tudi ne monopol Sodobnosti.

Glede na sedanje stanje v slovenskem revialnem življenju bo naše stališče predvsem kritično in polemično. Čeprav ne želim zmanjševati

pomena revij, ki se odločajo za monografsko obdelovanje posameznih tem ali problemov, in čeprav priznavam vso privlačnost, in tudi smisel, zbiranja in delovanja sodelavcev na osnovi ofenzivnega koncepta interesne skupine ali koalicije med seboj sicer različnih, toda na isti princip pristajajočih skupin, menim, da je prav, če se Sodobnost opredeljuje za splošni tip slovenske kulturne revije, kakršnega poznamo že iz preteklosti in je v slehernem zgodovinskem obdobju in sleherni kulturni situaciji doslej opravičil svoj obstoj. Prednosti takega tipa revije za slovensko kulturo so najbrž nesporne, saj taka usmeritev omogoča posameznemu bralcu vsestranski pregled nad stanjem in problemi književnosti, umetnosti in znanosti, pa tudi kritične misli na različnih območjih družbe in kulture. S tem pa ga tudi varuje pred enostranostjo informacije in vsiljene specializacije ter ga integrira v celoto družbe in kulture. To je dandanes in še zlasti na Slovenskem najbrž že kar potreba, saj so posamezne kulturne in umetniške dejavnosti med seboj že tako nepovezane in z očitno težnjo, da se še bolj zapirajo vase, da tudi v zavesti javnosti le redkokdaj delujejo kot deli celote, kar slovenska kultura je in mora ostati. Revija bo skušala kot mesečno glasilo spremljati in sproti reagirati na vso kulturno problematiko, tako na področju književnosti v ožjem smislu kot tudi na področju filozofije, literarne kritike, sociologije, politike, slikarstva, glasbe, gledališča itd., skratka, svojo pozornost bo posvečala vsem tistim elementom, ki so tako ali drugače del celotne slovenske kulture. Zanimarjala ne bo niti dandanes tako neuglednih oblik, kot so knjižna recenzija, poročila in glose. V skladu s tem prizadevanjem se bo revija trudila, da bi zajela v obravnavo celoten slovenski kulturni prostor, torej tudi kulturno, socialno in politično problematiko na Koroškem in Tržaškem, kar seveda pomeni, da bodo avtorji s teh dveh področij stalno navzoči v njenih številkah, brez domoljubne nekritičnosti in brez folklornega podcenjevanja. Zavedam se, da je združujoča sila lahko samo sedanost, ki jo vsi, tudi če jo verbalno negiramo, edino živimo, zato bo v reviji največji poudarek prav na sedanosti, vendar ob spoznanju, da obvisi še tako živa sedanost v praznini, če pretrga sleherno vez s tradicijo ali pa če ostane brez posluha za prihodnost.

Kdor si noče zapirati oči, bo priznal, da danes ni v slovenski družbi, torej tudi na kulturnem področju ne, nobenega eminentno nacionalnega problema niti ideje niti oblike v sedanosti navzoče preteklosti (NOB, na primer) ali vizije prihodnosti, ki bi lahko kakorkoli trdneje povezovala večino, na osnovi katere bi bilo mogoče samozavestno nastopati v imenu takih kategorij, kot so narod, socializem, napredek, prihodnost in podobno. Današnja družba je kljub morda drugačnemu videzu razdrobljena na več nasprotujočih si interesov in možnosti, da je lahko

samo kot vsota vseh teh različnosti in nasprotij resnično slovenska, resnično skupen interes in podobno. V naravi stvari pa je, da si sleherna ideja skuša osvojiti čimveč prostora, posebnost skuša postati splošnost, izjema pravilo, manjšina večina. Take tendence lahko razberemo, razumljivo, v slehernem kulturnem pojavu, delovanju, v združujočem interesu posameznih skupin. Tako je bilo zlasti v zadnjem času vrženih v slovenski kulturni prostor veliko idej in ocen, ki vse pretendirajo na vsesplošno sprejemljivost in afirmacijo, pa naj bodo same po sebi še tako parcialne ali zgolj teoretične in v življenju nepreizkušene. Že na ožjem področju književnosti se nam ponuja cel spekter interpretacij njene funkcije, vrednosti in možnosti kakor tudi našega odnosa ali neodnosa do nje, da je mnogim ob vsem tem čisto preprosto upadel pogum, ker ne vidijo v tem »kaosu« nobene možnosti »reda«. Stanje je, skratka, resnično nepregledno. To nepreglednost precej povečuje na eni strani prav umik iz boja vseh užaljenih, ki ne vidijo možnosti urejenega delovanja, po drugi strani, najbrž še bolj, pa prizadevno in učinkovito delovanje vrste skupin in posameznikov, ki popolnoma odrekajo pomen in smisel slehernega kriterija vrednotenja, čeprav je docela očitno, da prav to vztrajanje pri popolni odpravi slehernega kriterija postaja v odnosu do drugih stališč že kar agresiven, čeprav neumetniški kriterij. Povsem razumljivo, da se ljudje, tako ustvarjavnici kot občinstvo, opredeljujejo do takih nazorov in take dejavnosti predvsem emocionalno, bodisi v pritrdilnem ali odklonilnem smislu. Osebnostem prepričan, da je prav takšen emocionalen odnos kriv nekaterih nesorazmerij, predimenzioniranj in prenagljenih, če že ne napačnih sklepov, ki vnašajo v naš kulturni prostor vendarle določeno zmedo. Sodobnost si bo prizadevala — čeprav se zaveda težavnosti in zapletenosti tega vprašanja — da bi na vse te pojave reagirala kar se da neaprioristično, brez načelne ali osebne užaljenosti ali prizadetosti, brez nasprotovanja ali pritrdjevanja iz taktičnih ali frontnih razlogov. Skušala si bo — v nasprotju s teorijo in prakso o neobstoynosti vrednostnih kriterijev — izoblikovati, čeprav subjektivne, pa vendar kolikor mogoče jasne kriterije. Tudi ob upoštevanju mnenja, da so umetniške stvaritve z vsemi drugimi predmeti izenačeno tržno blago, predmeti široke potrošnje, si ne moremo odmisлити vrednostnega kriterija, ki ga je sleherni tržno blago tudi zmerom poznalo in je danes od njega bolj kot kdaj prej odvisno. Trdovratno zanikanje smisla in funkcije slehernega kriterija ni navsezadnje nič drugega kot odpiranje stranskih vrat v prostor privilegiranja kulture, čeprav se je to prizadevanje porodilo prav iz nasprotnega nagiba. Toda ti nazori so tu, tu je tudi njihovo praktično uveljavljanje. Sodobnost jih kot svoje idejno stališče in

delovno prakso ne sprejema, zato čuti kot svojo dolžnost, da bo zavzemala do njih polemičen odnos.

Pasivno pristajanje na kakršnokoli danost — tudi v literaturi in umetnosti sploh, ki da naj bo v vseh svojih pojavih brez pomena in namena — bi pomenilo, ne glede na izjemnost in vznemirljivost takih idej, v določenem smislu vendarle provincializacijo slovenskega prostora. To bi pomenilo absolutizacijo nekih pogledov, nazorov in prakse, za katerimi stoji le manjši del ustvarjalcev, ki pa te svoje poglede in ideje prepričano ter agresivno širijo in uveljavljajo ob hkratnem molku mnogo večje skupine neprepričanih. Sodobnost želi čisto preprosto omogočiti s svojo dejavnostjo stalno konfrontacijo obstoječega, zlasti pa želi uveljaviti kritičen in polemičen odnos do vsega, kar z ambicijami absolutizacije stopa v naš prostor in skuša vso raznolikost ustvarjalnih možnosti in talentov zožiti v eno samo, prestižnemu boju prilagojeno varianto razvoja. Z enako doslednostjo se bo revija uprla tendencam, da je najbolj pametno ostati in delovati izključno le v mejah znanega in priznanega, torej samo v okvirih tradicije. Revija namerava pustiti stalno odprta vrata novemu, tudi eksperimentu, ne odpoveduje se torej tveganju, ki ga sleherni mladi rod prinaša s svojim delom in idejami. Osebnostno celo menim, da pomeni ne pristati na tako tveganje odvzeti reviji možnost, da ostane živa, da se sproti obnavlja in tako v slehernem svojem trenutku opravlja svojo družbeno in kulturno funkcijo. Z enako kritičnostjo kot navzven se bomo skušali obrniti tudi navznoter in se trudili uveljaviti strpno diferencijo tudi med samimi sodelavci revije. Izogibali se bomo posplošenim (ali vsiljenim) skupinskim stališčem, pogledom in ocenam in skušali uveljaviti osebna, individualna, torej odgovorna stališča in ocene.

Je v sedANJI slovenski kulturni situaciji, ob trenutni polarizaciji sil in interesov tako stališče tveganje? Morda. Toda prepričan sem, da je prav v sedanjem trenutku in v sedanjih razmerah takšno tveganje vredno tveganja.